

خویندنه وهیه کی دوزی ژن له سه ره وه بو خواره وه

8 ی مارت له چیه وه هاتووه؟

فینوس فایه ق

زور جار هر شتیك له باره ی ژنه وه دنووسم یان ده خوینمه وه ههست ده كه م له دهره وه ی خویدا راده وهستم و دنووسم یان ده خوینمه وه ، ههست نه كه م دهرباه ی بوونه وه ریك دنووسم و ده خوینمه وه زور جیا زوازه له خوم ، زور جیا زوازه له مروف ، بوونه وه ریكه له هه ساره یه کی تره وه له ناكاو ری ی كه وتوته هه ساره ی زهوی و دوزیكی له گهل خوی هیئاوه ، ههست ده كه م نه و پیاوانه شی باس له ژن ده كه ن باس له من ناكهن به هیندی نه وهنده ی باس له بوونه وه ریكی دهره وه ی زه مین ده كه ن ، چونكه به كورتی ژن ئاده میزادیكی ئیجگار ساده و به هیزه ، هیچ شتیك له پیاو جیا ی ناكاته وه نه وه نه بیته نه و ژنه و نه ویش پیاو ، ئیدی مه سه له ی ماف و نه ركه كان هه ره مووی سروشت داو نی ، به لام ئاده میزاد و ره گه زی پیاو به تایبته گریی داو ته وه به هه ندی مه سه له ی تری وه كو كو مه لگا و ده سه لات و ئایین و... هتد .. باوه رم وانیه ته نانه ت نه و پیاوانه شی داكوکی له مافه كانی ژنان ده كه ن به ناخی نه و بوونه وه ردها شو بوونه وه به هیندی نه وهنده ی به قولایی و به رژه وه ندی گوتاره كانیان و جوانكردی گوتاره كانیان مه به ستیانه ، چونكه هه میشه جوړیك له دوورویی ههست پیده كریته له نووسینه كانی له و جوړه ، پیاوی خو ره لات هه تا به رده رگای ماله وه دیموكراتین و باوه رپیان به ماف و سه ره به ستیه كانی ژن هه یه ، كه چوونه ژووره وه هه موو دروشمه كان له هه وشه ی ماله كه دا دائه نین و روژی دوا یی كه چوونه وه دهره وه هه لی نه گرنه وه ، هر نه بیته نه وهنده ی په یوه ندی هه بیته به و ژنانه ی له ژیا نی خویدا له خویانه وه نزیك وه كو دایك و خوشك و هاوسه ر و كچ ، باوه رنا كه م ته نانه ت هه ندی له ژنان خوشیان كه له مافه كانی خویان ده كو لته وه و پولینیان ده كه ن و داویان ده كه ن و داكوکیان لیده كه ن تیگه یشتبن له وه ی داوا كرن شتیكه و سه ندن شتیكه ، یاخود كام ماف پیش كام ماف داوا بكهن ، و بوچی داوا ی ده كه ن .. به دریژی میژووی خه باتی نه پساوی ژنان له سه رتاسه ری دنیا له پیئاو به ده سه ته یانی مافه كانیان هه موو كات نه زمون نه وه ی سه لماندووه سه ره تای مافه كانی ژن به مافی ده نگدان و به شداری سیاسی ده ست پیده كات ، نه گه ر ده سه لاتی سیاسی له ولاتیكا باوه ری ته واوی به مافی ژن نه بیته له پراكتیزه كرنی راسته قینه ی مافه سیاسی و كو مه لایه تیه كاندا ، نه گه ر ده سه لاتی سیاسی له ولاتیكا ریگه ی به ژن نه دا بجیته به ر سنووقی ده نگدان و مافی خوی له هه لېژاردنی نوینه ری كو مه لگا كه ی خوی له حكومه تا پراكتیزه بكات ، یان خوی كاندیدات بكات بو پله و پایه ی حكومی و ناو په رله مان نه وا ناهاوسه نگیه ك هه یه له پیوه ر و به هاكان ، له ناهاوسه نگیه ك هه یه له و ته رازووه ی ده سه لات گرتوویه تی به ده ستیه وه و به ها مرو قایه تیه كانی پی ده كیشیت و داد په پره وی ده كات ..

نه وه تا له هر ولاتیك له ولاته دوا كه وتووه كانی ده قه ری خو ره لات گرنگترین بو ده سه به ر كرنی مافه كانی ژن پراكتیزه كرنی مافی سیاسی و نموونه ش بو نه وه ولاتی كو یته كه به م دوا ییه و به م درهنگ وه خته تازه به تازه باس له نه گه ری به شداری ژنان ده كه ن له هه لېژاردنه كان و به شداری كرن له په رله ماندا ، له كاتیكا هه مو ولاتانی پیشكه وتووی دنیا له هه موو نه و

پروسیه بوونه‌ته‌وه و ئیستا ژنان له‌ناو په‌رله‌مانه‌کانه‌وه کوده‌تاکان به‌ریا ده‌کن و حکومت‌ه‌کانیش گویان لید‌گرن ، نمونه‌ی ئەوانه‌ش خاتوو (هیرشی ئالی) ئەندام په‌رله‌مانی هۆله‌ندی به‌رله‌گه‌ز سوّمالی که سه‌رکرده‌یه‌تی به‌هیزترین هه‌لمه‌ت و بزووتنه‌وه ده‌کات له‌ بواری مه‌فاکانی ژناندا له‌ هۆله‌ندا..ئهو‌هی مه‌به‌ستمه‌ لیرده‌ا بیلیم ئەوه‌یه بو‌خۆم که‌م جار بیرم له‌وه کردۆته‌وه ده‌رباره‌ی ژن بنووسم له‌به‌ر هۆیه‌ک ئەویش ئەوه‌یه هه‌میشه‌ هه‌زم کردووه له‌وه‌سته دوور که‌ومه‌وه که‌ من بوونه‌وه‌ریکم جیا له‌ پیاو ، هه‌میشه‌ هه‌ولمداوه له‌سه‌روه‌وه بو‌ خواره‌وه سه‌یری شته‌کان بکه‌م نه‌ک له‌ خواره‌وه بو‌ سه‌روه‌وه و له‌سه‌روه‌وه بو‌ خواره‌وه بیانخوینمه‌وه ، و له‌سه‌روه‌وه بو‌ خواره‌وه هه‌لیانسه‌نگینم نه‌ک له‌ خواره‌وه بو‌ سه‌روه‌وه .

هه‌ر له‌گه‌ل سه‌ره‌له‌دانی میژووی مرو‌قایه‌تیه‌وه ژن له‌ خه‌باتی گه‌یاندنی ده‌نگی خو‌ی به‌ جیهان و داواکردنی مافه‌کانی هه‌تا ئەمرو‌ نه‌توانراوه داواکاریه‌ به‌ کو‌مه‌له‌کان و ئیندیقیدووه‌کان له‌یه‌ک جیا بکریته‌وه ، هه‌موو کات مه‌ودایه‌ک هه‌یه له‌ نیوان داواکاریه‌کانی ژنان و بیردۆزه‌کانی کو‌مه‌لگا په‌یره‌ویان ده‌کات ، به‌ واتایه‌کی تر ئەو مافانه‌ی من وه‌ک ژنیک له‌ پیاوه‌کانی ده‌ور و به‌رم داوای ده‌که‌م و ئەو مافانه‌ی له‌ده‌روه‌ی خو‌مدا بو‌ ره‌گه‌زه‌که‌ی خو‌م له‌ هه‌موو جیهاندا داوایده‌که‌م زو‌ر جیاوازن ، هه‌روه‌ها له‌ پال ئەوانه‌شدا ماف هه‌ن که‌ له‌ گوتاره‌کانماندا بو‌ ره‌گه‌زی خو‌مانی داواده‌که‌ین له‌و ولاته‌ یان کو‌مه‌لگایه‌ی تیا ده‌ژین .. ئەمه‌ جگه‌ له‌وه‌ی ئایا ئیمه‌ ئەو مافانه‌ ده‌بیته‌ له‌ کی‌ داواکه‌ین له‌ سیستمی سیاسی ده‌سه‌لآتدار یان له‌ کو‌مه‌لگا یان له‌ ئایین ؟؟ ئەگه‌ر له‌ ولآتیکدا ململانی هه‌بیته‌ له‌ نیوان سیستمی سیاسی ده‌سه‌لآتدار و ئوپوزیسیو‌ندا به‌لایه‌ک و له‌ نیوان سیستمی سیاسی ده‌سه‌لآتدار و ئاییندا ، هه‌روه‌ها له‌لایه‌کی تره‌وه ململانی له‌ نیوان کو‌مه‌لگا و ئایین و کو‌مه‌لگا و سیستمی سیاسی ده‌سه‌لآتدار ، ئەوه‌ هه‌مووی له‌ ئاکامدا کو‌نفلیکتیک دروست ده‌کات له‌ مابه‌ینی ئەوه‌ی ژن ده‌یه‌ویته‌ و ئەوه‌ی پیی به‌ده‌ست دیت ، ئەوه‌شی هه‌یه و بو‌ی بردراوه‌ته‌وه ، له‌ کو‌ی هه‌موو ئەو ململانیانه‌ ژن زه‌ره‌رمه‌ندترین قوربانیه‌ ، هه‌روه‌ک له‌ جه‌نگه‌کاندا ژن و مندال بی‌ تاوانترین و سپیترین قوربانین ، له‌ ململانی سیاسی و ئالۆزیه‌ سیاسی و ئایینی و کو‌مه‌لایه‌تیه‌کاندا ژن زیاترین بر قوربانی ده‌دات ..

له‌ یونانی کو‌ن خانمیک به‌ناوی (لیستراتا) مانگرتنیک گه‌وره‌ی سازدا و سه‌رکرده‌یه‌تی کرد که‌ بریتی بوو له‌ مانگرتن له‌ سیکس له‌ پیناو کو‌تایه‌یه‌نان به‌ جه‌نگ ، چونکه‌ ئەو خانمه‌ باوه‌ری وابوو ئەوه‌ی له‌ هه‌مووان زیاتر بو‌ته‌ سووته‌مه‌نی ئەو جه‌نگه‌ ناره‌وايه‌ ژنه‌ ، ئەوبوو دوا‌ی ئەوان له‌ پاریس ژنانی "سه‌ربه‌ستی و یه‌کسانی و برابه‌تیخواز" گه‌وره‌ترین ریپو‌وانیان سازدا به‌مه‌به‌ستی داواکردنی مافی ده‌نگدان (*) ، ئەمه‌ ئەوه‌ ده‌گه‌یه‌نیته‌ که‌وا بزووتنه‌وه‌کانی ژنان له‌ دونیادا له‌ کاتی ئالۆزیه‌ سیاسی و له‌ کاتی جه‌نگه‌کاندا زیاتر په‌ره‌ ده‌سه‌نن و زه‌ق ده‌بنه‌وه ، ئیدی ئەوه‌بوو سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌مدا که‌ بواری پیشه‌سازی له‌ دونیادا په‌ره‌ی سه‌ند و هاوزه‌مان ئالۆزی سیاسی شان به‌ شانی سه‌ره‌له‌دانی ئایدیولوژی رادیکالیه‌کان ، ئا له‌و کاته‌دا بیرو‌که‌ی ده‌ستنیشانکردنی روژیکی تایبه‌ت بو‌ ژنان له‌ جیهاندا هاته‌ ئاراوه ، ئەوه‌ بوو سالی 1909 روژی 28 ی فیبریوه‌ری بو‌ یه‌که‌م جار له‌ سه‌رتاسه‌ری ویلایه‌ته‌ یه‌گرتووه‌کانی ئەمه‌ریکا ئاهه‌نگ گیردا به‌ بو‌نه‌ی روژی نیشتمانی ژنان ، و ئەم شیوه‌ ئاهه‌نگه‌ به‌ روژی ژنان هه‌تا سالی 1913 به‌رده‌وام بوو. به‌لام سالی 1910 سو‌سیالیستی نیوده‌وله‌تی له‌ کو‌بوونه‌وه‌یه‌کیدا له‌ کو‌بنهاگن بریاری

راگه یاندنی روژی ژنانی دا ، روژیک که مورکیکی نیو نه ته وهی له خوئی بگریت ، نه وه بوو له کوئگره که دا که 17 ولات به شداری تیا کرد هم موو ره زامه ندی خوئیان سه بارهت بهو بریاره دهربری ، به لام کوئگره که روژیکی دیاریکراوی ده ستنیشان نه کرد نهو کاته .

به دوای بریاره که ی کوئنهاگندا سالی دوایی 19ی مارت له ههریهک له ئەلمانیا و دانیمارک و سویسرا و نه مسا ناههنگیک بو روژی ژنان گیردرا که زیاد له یهک ملیون ژن به شداری تیا کرد . لهو مافانه ی ژنان نهو کاته داواین کرد: کافی دهنگدان ، کارکردن و سه رکه وتن بو پله و پایه گشتیه بهرزه کان ، ههروه ها له پال نهوانه شدا داوای مه شق و کوتاییه پان به جیاخوازی رهگهزی و له کاردا . نه وه بوو یهک ههفته به دوای نهو ناههنگه دا ناگریکی گه وره بهر بووه له یهکی له کارگهکانی نیویورک له 25ی مارس بووه هوئی نهوهی 140 ژنی کریکار ژنیان له دهست بدن ، ئیدی نهو کاره ساته کاریگه ریکی گه وره ی هه بوو له سه ر گوړینی یاساکانی تایبهت به کار له نه مه ریکا ، و مه سه له ی بارودوخی کارکردن زیاتر خرایه بهر لیکوئینه وه له کو بوونه وه و ناههنگهکانی سالانی پاشتر به بوئه ی یادی روژی ژنانه وه .

پاشان له گه ل هه لگیرسانی جهنگی جیهانی یه که م 1913-1914 ژنانی رووسیا بو یه که م جار ناههنگیان گیرا به بوئه ی روژی ژنانه وه نه وه ش که ریکه وتی ناخه رین یه کششه ممه ی مانگی فیبریوه ری کرد نهو ساله ، و له شوینه جیا جیاکانی تری جیهاندا سالی پاش نه وه روئی 8ی مارت یان پیش یان پاش نهو بهرواره کو بوونه وه ی ناره زایی گه وره ریکخرا له دژی جهنگ و پشتگیری کردنیان له گه ل دهسته خوشکهکانیاندا له جیهاندا .

1917 له گه ل نهو هه موو زهره ر و زیانانه ی رووسیا دوو چاری بووه ، که دهگاته نزیکه ی دوو ملیون سه رباز ، ژنانی روسیا جاریکی تر روژی ناخه رین یه کششه ممه ی مانگی شوبات/ فیبریوه ریان ده ستنیشان کرد بو نه وه ی مانگرتنیک رابگه یه نن له ژیر دروشمی "نان و ناشتی" دا ، هه رچه نده سه ر کرده سیاسی هه کان دژی کاتی مانگرتنه که وه ستان ، به لام ژنان هه ر سوور بوون له سه ر مانگرتنه که یان و داخوازی هه کانیا که وای له قه یسه ری روسیا کرد پاش 4 چوار روژ ته سلیم بیت و حکومه تی کاتی نهو کاته مافی دهنگدانی به خشیه ژنان ، نهو روژه میژوو بیه ش نهو ساله کردیه 25ی شوبا/ فیبریوه ری له روژ ژمیری (یولیوسی رووسی) نهو کاته له روسیا په یه ره ده کرا ، و ده یکرده روژی 8ی مارت به پی روژ ژمیری (گریگوری) که له جیگهکانی تری جیهان په یه ره ده کریت .

(*)

هه ربویه لی ره دا نه وه ی گرنگه له بیری نه که یه نه وه یه گرنگترین مافی ژنان که له میژوودا به ده ست هینراوه ، له کاتی ئالوژی سیاسی و له کاتی جهنگهکاندا داواکراون ، چونکه مافهکان ده سه لاتی پیاو سالاری سیاسی ده یان به خشیت ، یان هه رنه بیت بریاری تیدا ده دات ، که ژنیک مافی دهنگدانی هه بوو ، که مافی به شداری کردنی سیاسی هه بوو ، که ژن مافی خو کاندیداد کردنی هه بوو بو په ره مانی ولاته که ی و بو پله و پایه حکومیه بهرزه کان ، هه ر خوئی له خوړا مافهکانی تر بچووک ده بنه وه ، و به ده سته پانیا تاراده یهک ئاسان ده بن ، هه رچه نده هه ر ژنه و خوئی خاوه نی دوژی تایبه تی خو یه تی له ناو ماله که یدا و له گه ل نهو پیاوه ی له ژنیاندا یه چ میرد بیت چ باوک چ برا . هتد ، به لام دوژیک ده مینیت لایه نی پریقی و لایه نی گشتی هه لده گریت ، گرنگترین لایه نیش لایه نی گشتیه که یه تی ..

ئەگەر ئىمەش بىنە دەولەت ، باوەرمان پىبکرىت لەناو رىخراوى نەتەوہ يەگرتووەکاندا ، ئەو کاتە ھەموو ئەو بریار و ياساينەى لە چوارچىوہى بزووتنەوہکانى ژنان لە دۇنيادا لەو رىخراوہوہ دەردەچىت ئىمەش دەگرىتەوہ ، چونکە رىخراوى نەتەوہ يەگرتووەکان بە درىژايى مېژوو لە سەر ئاستى چوار لايەن کارى بو مەسەلەى ژنان کردووە لە دۇنيادا ئەویش: پىشگىرى کردن لە ياساکان ، کوکردنەوہى راي نيو نەتوہى و کارکردن لەسەر ئاستى نيو نەتوہى ، مەشق کردن و ليکولئىنەوہ ، لەپال ئەوہشدا کوکردنەوہى ئامارە رەواکان بەپىي رەگەز ، ھەرەوہا پىشکەشکردنى يارمەتى راستەوخو بو کو مەلە مەحرۇومەکان ، و ئەمپوش کارى رىخراوى نەتەوہ يەگرتووەکان لەو بوارەدا پشت بە پرنسىپىكى رىخراوہى سەرەكى دەبەستىت کە برىتئە لەوہى کەوا ھىچ کات ناگەينە ئەوہى زوربەى کيشە کو مەلایەتى و ئابوورى و سياسىيە خەتەرناکەکان چارەسەر بکەين ئەگەر ژن لەسەر ئاستى جىھانى بەشيوہىەكى راستەوخو بەشدارى تيا نەکات . ئەوہش دەگەرپىمەوہ و ئەلئىمەوہ ئەو شتە بەستراوہتەوہ بە دەسەلاتى سياسى ولاتەکەوہ کە دان بە مافەکانى ژندا بنىت و بەتايبەت مافى سياسى و بىباتە پىشى لە رىخراوىكى وەک رىخراوى نەتەوہ يەگرتووەکان کە تاکە دەسلالتى نيو نەتەوہى بىلایەنە لە دۇنيادا ئەمپرو.

(*) ئەو زانىارانەى بە مېژوو باسکراون لە راپورتى سالى 2004ى نەتەوہ يەگرتووەکاندا ھاتووە بە بۆنەى ياد کردنەوہى روژى ژنانەوہ.